

**UNIVERSITATEA „PETRU MAIOR”, TÂRGU-MUREȘ
FACULTATEA DE ȘTIINȚE ȘI LITERE**

TEZĂ DE DOCTORAT

– Rezumat –

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:

Prof. univ. dr. Iulian BOLDEA

DOCTORAND:

Aurora LASLO PAȘCAN

TÂRGU-MUREȘ

2013

1

**UNIVERSITATEA „PETRU MAIOR”, TÂRGU-MUREȘ
FACULTATEA DE ȘTIINȚE ȘI LITERE**

**DIMENSIUNI ALE CULTURII MEDIA
ÎN PROZA POSTMODERNĂ ROMÂNEASCĂ
– Rezumat –**

**CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:
Prof. univ. dr. Iulian BOLDEA**

**DOCTORAND:
Aurora LASLO PAȘCAN**

**TÂRGU-MUREȘ
2013**

CUPRINS

ARGUMENT.....	5
---------------	---

CAPITOLUL I Cultura postmodernă

1. 1. Cultura în evul media

1. 1. 1. Cultura media	15
1. 1. 2. Sfârșitul culturii?	29

1. 2. Cultura în era globalizării

1. 2. 1. Cultura americană din perspectivă europeană	37
1. 2. 2. Universal vs. global	44

CAPITOLUL II Literatura postmodernă

2. 1. Postmodernismul literar global

2. 1. 1. Postmodernismul european vs. postmodernismul american	50
2. 1. 2. Postmodernismul românesc între postmodernismul european și cel american.	58

2. 2. Proza în evul media

2. 2. 1. Creație și receptare	64
2. 2. 2. Textualitatea virtuală (hipertextualitatea)	72
2. 2. 3. Literatura cyberpunk	82

CAPITOLUL III Proză filo-europeană

3. 1. Postmoderni „din est”

3. 1. 1. Intertextualitate și valențe cinematografice	93
(Ioan Groșan – <i>Povestiri alese, Un om din Est</i>)	
3. 1. 2. Visul american și himerele românești	107
(Petre Barbu – <i>Dumnezeu binecuvântează America</i>)	

3. 2. Literatura vs. mass-media

3. 2. 1. Patru decenii de <i>playback</i>	116
(Stelian Tănase – <i>Playback</i>)	
3. 2. 2. O cruciadă antimediatică	124
(Florina Ilis – <i>Cruciada copiilor</i>)	

3. 3. Feminism/misoginism postmodern

3. 3. 1. Bestseller „orbitor”	134
(Mircea Cărtărescu – <i>De ce iubim femeile</i>)	
3. 3. 2. De ce (nu) iubim femeile	141
(Cristina Nemerovschi – <i>Sânge satanic</i>)	

CAPITOLUL IV Proză filo-americană

4. 1. La granița dintre literatură și jurnalism	
4. 1. 1. Știrile de la ora cinci	152
(Doina Ruști – <i>Lizoanca la 11 ani</i>)	
4. 1. 2. Jurnalism și misticism	163
(Florin Lăzărescu – <i>Trimisul nostru special</i>)	
4. 2. Războaie și apocalipse	
4. 2. 1. Un basm postmodern	170
(Răzvan Rădulescu – <i>Teodosie cel Mic</i>)	
4. 2. 2. Armagedon românesc	180
(Petru Cimpoșu – <i>Christina Domestica și Vânătorii de suflete</i>)	
4. 3. Proza mediatică	
4. 3. 1. Coaja și miezul unui roman experimentalist	190
(Adrian Oțoiu – <i>Coaja lucrurilor sau Dansând cu jupuita</i>)	
4. 3. 2. În labirintul hipertextualității	203
(Ion Manolescu – <i>Derapaj</i>)	
4. 3. 3. Pe orbita spiritualității New Age	212
(Mircea Cărtărescu – <i>Orbitor. Aripa stângă</i>)	
CONCLUZII	227
BIBLIOGRAFIE	237
ANEXE	248

DIMENSIUNI ALE CULTURII MEDIA ÎN PROZA POSTMODERNĂ ROMÂNEASCĂ

– Rezumat –

Trăim într-o civilizație a imaginii. Oriunde ne-am afla, suntem asediați de imagini care impregnează atât lumea noastră materială, cât și pe cea mentală. Toate aspectele vieții noastre și toate alegerile pe care le întreprindem sunt determinate nu atât de realități, cât de imaginile lor, astfel încât imaginea nu mai e o reprezentare a realității; ea a devenit mai reală decât realitatea însăși.

Cultura imaginii, care s-a propagat cu repeziciune în „satul global”, a cucerit totul, chiar și teritoriile pe care le-am fi crezut ferite de un astfel de „pericol”, situate într-o cu totul altă sferă a experienței umane. Cultura cărții, „Galaxia Gutenberg”, a fost subminată de cultura imaginii, iar lectura pare, din ce în ce mai mult, o ocupație anacronică sau excentrică. Arta și-a pierdut, cumva, funcția primordială de reflectare a realității, în condițiile în care nu mai poate face distincție între realitate și imagine, fapt ce a condus la o criză profundă a tuturor domeniilor sale. Imaginarul literar se construiește acum prin plierea sa pe imaginarul mediatic, iar scriitorii contemporani s-au văzut obligați să se adapteze la această ruptură dramatică a artei de realitate. Singurul mimetism al literaturii posibil în acest context este cel de „camuflare” în culorile mediului¹, după cum observă Mircea Cărtărescu, de adaptare la cultura media.

Un astfel de imperativ al postmodernității nu a putut ocoli nici literatura română, aflată, oricum, în mijlocul unei teribile crize socio-politico-economice. Odată cu instaurarea democrației în România, s-a trecut de la austeritatea informațională din timpul perioadei comuniste la o abundență de produse media pe care publicul românesc a îmbrățișat-o cu fervoare. Nu doar în mass-media, dar și în literatură, creatorii s-au văzut obligați să ardă etapele și să se alinieze la „moda” și tendințele occidentale. Pe de altă parte, libertatea dobândită prin dispariția dogmatismului și a cenzurii a impus redefinirea limbajului literar, modelat, acum, în funcție de avatarurile și paradoxurile democrației românești. În acest context, cea mai accentuată provocare pentru literatura postmodernă autohtonă este competiția foarte dură a culturii media, bazată pe seducția jurnalismului și a divertismentului livrate în cele mai strălucitoare ambalaje.

¹ Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*, Editura Humanitas, București, 2010, p. 477.

Bogdan Ghiu propune sintagma „evul media”² pentru a denumi perioada pe care o parcurgem, marcată de consumism și de infiltrarea agresivă a mediaticului în lumea naturală. Ghiu își exprimă convingerea că literatura poate rezista cu succes provocărilor societății de consum, în măsura în care scriitorii înțeleg să folosească strategiile media în favoarea lor și a artei.³ De aici derivă și subiectul acestei teze de doctorat, care își propune să studieze „efectul evului media” asupra literaturii (prozei) românești postmoderne. Alte motivații ale alegerii acestui subiect se regăsesc într-o serie de întrebări care obsedează lumea literară contemporană. Este cultura media vinovată de agresiunea fără precedent a anticulturii și a antiartei? Pesimiștii vorbesc despre „moartea” istoriei, a timpului, a artei, „sfârșitul omului”. Asistăm, prin urmare, în prezent, la „moartea” literaturii? Sau, spun optimiștii, doar la o transformare pe care încă nu suntem total pregătiți să o înțelegem și, mai ales, să o acceptăm? Orice studiu temeinic, atent să ia în considerare argumentele ambelor părți, poate constitui, fără îndoială, un pas înainte pe calea adevărului. Originalitatea acestui demers este confirmată de faptul că rareori a fost studiată interacțiunea dintre fenomenul media și literatura noastră din unghiul transformărilor pe care le-a cunoscut conștiința artistică a scriitorului român. Sunt schimbări nu doar formale, tehnice sau tematice, sunt chiar schimbări de conștiință care trec prin filtrul social, politic, cultural, moral, religios, științific și modelează profilul individual al scriitorului în „evul media”.

Așadar obiectivele acestui demers sunt axate, în general, pe studiul prozei postmoderne românești, puternic marcată de influența și concurența vizualului și virtualului. Primul obiectiv este definirea și evaluarea conceptului de „cultură media”. De asemenea, lucrarea se referă și la transformările orchestrate conștient, dar și inconștient, de regizorii, scenariștii și protagoniștii spectacolului media, în mentalul general și în modul cum se scrie, se publică și se citește literatură în ziua de azi. Pe parcursul demersului investigativ și analitic, am avut în vedere conceptele vehiculate în teoriile postmoderne care iau în considerare fenomenul mediatic. Am avansat, în special, pe direcția unor tematici jurnalistice, a unor forme literare hibride, constituite la granița mass-media/literatură și în sensul mutațiilor astfel determinate la nivelul poeticii actului literar epic. O altă categorie de obiective au vizat aspecte ale societății media, trecute prin

² Bogdan Ghiu, *Eu, artistul. Viața după supraviețuire (cod de bare pentru viitorul monstruos al artei)*, Editura Cartea Românească, București, 2008.

³ Bogdan Ghiu, *Evul Media sau Omul terminal*, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2002, p. 141.

filtrul sensibilității artistice și, totodată, caracterizarea „cetățeanului satului global” în contextul „local” al prozei românești.

Cercul interogațiilor formulate în capitolele teoretice ale acestui studiu este completat de problematizările referitoare la conceptele *universal/global*, în scopul unor clarificări necesare pentru a descifra orizontul tentațiilor și intențiilor prozei românești actuale. E semnificativ faptul că, în prezent, se preferă sintagma „literatură internațională” sau „globală” în locul clasicei „literatură universală”. Pe de altă parte, asistăm și la o fragilizare a conceptului de „literatură națională” în contextul postmodernității și a fragmentării societăților într-un mozaic multicultural. O cultură „mică” are destul de puține șanse de a se remarca în condițiile în care „vizibilitatea” a devenit mai importantă decât orice. În postmodernism, nu se mai aplică principiul cartezian „cuget deci exist”, observă Mihaela Constantinescu. El s-a transformat, sub influența pragmatismului culturii media, centrată pe vizual, în „sunt văzut, deci exist.”⁴

Metodele cercetării aparțin, în principal, teoriei și criticii literare, dar, dată fiind amploarea și complexitatea temei, ele reflectă și diversitatea și specificul domeniilor cunoașterii interesate în acest studiu. Abordarea conceptuală este una interdisciplinară, care a selectat și din teoretizări aparținând domeniului media, dar și altor științe: filosofie, antropologie, sociologie, psihologie, chiar matematică sau medicină.

Când se vorbește despre cultura actuală, deseori i se atașează epitetul „media” și „postmodernă”. Postmodernismul, postmodernitatea, globalizarea, cultura media, cultura de masă, multiculturalismul, consumismul sunt o serie de concepte actuale care, într-o analiză corectă, nu pot face abstracție unele de altele. Postmodernismul nu poate fi definit ignorând cultura media, pe de altă parte, societatea informațională este, în prezent, fundalul pe care se proiectează postmodernitatea, în toate aspectele ei: politic, social, economic, artistic etc. În opinia unui binecunoscut teoretician al culturii media, Douglas Kellner, nu există distincție între cultură și comunicare. El afirmă simplu: „Cultura nu poate fi decât comunicațională.”⁵ La rândul său, cultura media mizează din plin pe consumism, iar globalizarea este o consecință directă a omogenizării diverselor culturi ca efect al exploziei informaționale planetare.

⁴ Mihaela Constantinescu, *Post/postmodernismul: Cultura divertismentului*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001, p.52.

⁵ Douglas Kellner, *Cultura media*, trad. de Teodora Ghiviriză și Liliana Scărlătescu, Editura Institutul European, Iași, 2001, p. 9.

În capitolul *Cultura în evul media* am pornit de la întrebarea: „Ce este, de fapt, cultura media?”. O definiție larg acceptată este oferită de către Douglas Kellner în cartea cu același titlu: „Cultura media constă în sisteme radio și de reproducere a sunetului (albume, casete, CD-uri, radiouri, casetofoane etc.); în film și modalitățile sale de distribuție (spectacole dramatice, difuzări tv); în presa scrisă, de la ziare la reviste, și până la sistemul de televiziune, așezat în centrul culturii media. Cultura media este o cultură a imaginii [...] care privilegiază fie văzul, fie auzul sau le combină, în același timp apelând la o gamă largă de emoții, sentimente și idei.”⁶ Există și o cultură „de masă” care beneficiază de avantajul mediilor de informare și care nu poate fi exclusă din teoriile media și din definiția culturii media. Cultura de masă a fost definită de cercetătorii Școlii de la Frankfurt ca fiind adresată publicului larg, difuzată sub formă standardizată și supusă normelor producției de serie.⁷ În prima etapă, a fost asociată cu „produsele culturale” difuzate prin mass-media, iar apoi activităților de timp liber. Edgar Morin definește cultura de masă în opoziție cu cea de elită: ea reprezintă „cantitatea, producția, înclinația spre lucrurile materiale, marfa, grosolănia, ignoranța, opuse calității, creației, spiritualității, esteticii, eleganței și științei.”⁸

Cultura media este, în viziunea multor europeni, sinonimă cu expansiunea spiritului american, pragmatic și lipsit de profunzime. Cel puțin, aceasta este imaginea Americii văzută din cealaltă parte a oceanului. Deși atât de clar orientată spre comercial, cultura americană exercită o mare fascinație asupra artiștilor europeni care fie o îmbrățișează sau o copiază cu entuziasm, fie o resping cu vehemență. Nimeni nu este indiferent. În studiile media, se vehiculează sintagma „imperialism cultural”, care se referă la impunerea modelului american. Pentru mulți cetățeni ai lumii, cultura americană a devenit a doua cultură, după cea națională, în special prin forța cinematografului de pe noul continent – „planeta Hollywood”.

O analiză a influenței americane asupra artei, în speță, a literaturii europene, înseamnă, de fapt, o analiză a imaginii pe care o are cultura și societatea americană prin prisma multiplelor prejudecăți și stereotipuri din mentalul european. E vorba, o dată, despre imaginea pe care America și-o proiectează în lume și apoi despre ceea ce receptează vechiul continent, nu rareori,

⁶ Douglas Kellner, *Cultura media*, trad. de Teodora Ghiviriză și Liliana Scărlătescu, Editura Institutul European, Iași, 2001, p. 13.

⁷ Francis Balle (coordonator), *Larousse. Dicționar de media*, trad. de Lucreția Vasilescu și Mihaela Constantinescu, Ed. itura Univers Enciclopedic, București, 2005, p. 100.

⁸ Edgar Morin apud Francis Balle (coordonator), *op. cit.*, p. 100.

plin de orgolii și crispări. Jean Baudrillard se exprimă cu vehemență în legătură cu diferența fundamentală dintre „spiritul” european și cel american: „Ne lipsesc sufletul și îndrăzneala a ceea ce s-ar putea numi gradul zero al unei culturi, puterea inculturii. Zadarnic ne-am adaptat mai mult sau mai puțin, această viziune asupra lumii ne va scăpa întotdeauna, așa cum acea *Weltanschauung* transcendentală și istorică a Europei le va scăpa întotdeauna americanilor.”⁹ *Weltanschauung* este un concept modern și se consideră a fi o privire mult mai profundă, mai problematizantă asupra lumii și vieții decât superficialul *worldview*.

Prin schimbarea raportului *real - imaginar* datorată intervenției *virtualului*, s-au produs mutații importante în modul cum se scrie și se receptează literatura în prezent. În primul rând trebuie remarcat antimimetismul poeziei postmoderniste, consecință directă a mistificării realului. Societatea de consum trăiește într-o „hiperrealitate” în care obiectele reale sunt înlocuite de simulacre. Jean Baudrillard definește „hiperrealul” pornind de la o fabulă a lui Borges, în care cartografii Imperiului, încercând să deseneze o hartă cât se poate de detaliată, au ajuns să acopere cu exactitate întreg teritoriul Imperiului. „Astăzi, abstracția nu mai e de ordinul hărții, al dublului, al oglinzii sau al conceptului. Simularea nu mai e una a teritoriului, a unei ființe referențiale, a unei substanțe. Ea e generarea prin modele a unui real fără origine și realitate: hiperrealul. Teritoriul nu mai precedă harta și nici nu-i supraviețuiește. De acum, harta precedă teritoriul - *precedență a simulacrelor* -, ea este cea care dă naștere teritoriului și, dacă ar fi să reluăm fabula, zdrențele teritoriului putrezesc astăzi pe întinderea hărții. Vestigiile realului, și nu cele ale hărții, mai subzistă ici-colo, în deșerturile care nu mai sunt ale Imperiului, ci ale noastre. *Deșertul realului însuși.*”¹⁰ Hiperrealitatea este creația mass-mediei, care a început prin a reflecta realitatea, apoi a pervertit-o până aproape de anulare, iar apoi a trebuit să-i mascheze absența prin simulacre ce nu mai au nici o legătură cu modelul original.

Sensul teoriei simulacrelor a lui Baudrillard este, în opinia lui Doru Pop, de a descrie condiția definitorie a societății postmoderne, ca fiind suprasaturată de imagini.¹¹ Teoreticianul remarcă faptul că teoriile postmoderne, în general, sunt mai preocupate să se delimiteze de „artele înalte”, decât să recunoască rolul televiziunii și al culturii de masă în definirea

⁹ Jean Baudrillard, *America*, trad. de Alina Beiu-Deșliu, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, p. 109.

¹⁰ Jean Baudrillard, *Simulacre și simulare*, trad. de Sebastian Big, Editura Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2008, p. 5.

¹¹ Doru Pop, *Introducere în teoria media*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002, p. 275.

postmodernismului, cazul lui Baudrillard fiind o excepție. „Într-o singură oră de televiziune avem experiența mai multor imagini decât aveau membrii societăților industriale într-o viață.”¹² În legătură cu eșecul conceptelor de „realitate” sau „adevăr”, Doru Pop crede că nu e cazul să renunțăm definitiv la orice noțiune asupra realității, ci mai degrabă să privim conceptul ca o formă multiplă, cu realități cotidiene experimentate diferențiat de membri unei colectivități.¹³

În prezent, obligația creatorului de a se sincroniza cu aspirațiile comunității din care face parte capătă dimensiuni copleșitoare în contextul erei globalizării și mediatizării. Un individ poate să aparțină unei colectivități virtual-reale dispersate în toate colțurile lumii, în timp ce este total necunoscut oamenilor ce trăiesc în imediata proximitate. Conceptul de identitate s-a pulverizat sau și-a remodelat forma teoretică și practică, iar întrebarea „Cine sunt eu?” sau, pentru un scriitor, „Pentru cine scriu eu?”, e cu siguranță tot mai tulburătoare. Orice „produs cultural” poate ținti astăzi spre o audiență planetară, fapt ce nu poate fi ignorat în nici una din fazele proiectului propus. Pe cât de tentantă pare astăzi misiunea creatorului, pe atât este de dificilă.

Proza românească recentă este încadrabilă într-un postmodernism târziu, marcat de crize interne, determinate de perioada de tranziție, sau externe, generate de contextul crizei mondiale. Unii teoreticieni pun la îndoială sau chiar neagă existența postmodernismului românesc. Alții consideră că, fără a se fi afirmat vreodată cu prea multă pregnanță, postmodernismul românesc deja s-a încheiat. Totuși, conceptul poate fi regăsit în spațiul literar autohton într-un corpus de creații care se încadrează clar în estetica și spiritul postmodern. La începutul oricărei analize a postmodernismului românesc se impune constatarea că acesta a intrat în cultura noastră la fel ca toate curentele anterioare, printr-un efort conștient de sincronizare, cel puțin în faza de început. În trecut, modelul îl constituiau, în principal, țările europene, dar, acum, instaurarea democrației și noile tehnologii media ne-au deschis orizonturi mult mai largi.

Discursul postmodern s-a consolidat în America anilor '80, de unde a fost difuzat în întreaga lume. În același timp, planeta s-a confruntat cu schimbări majore în configurația ordinii mondiale și cu ofensiva globalizării. Impactul ideologic și social al postmodernismului este diferit în funcție de aria geografică și de domeniul teoretic. Din perspectivă românească și nu

¹² Doru Pop, *Introducere în teoria media*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002, p. 275.

¹³ *Ibidem*, p. 285.

numai, cea mai importantă linie de demarcație culturală se poate trasa între America și Europa, dacă acceptăm teoriile conform cărora americanii au lansat postmodernismul într-o formă radicală, ce marca o rupere de trecut, de modernism, în timp ce europenii îl văd mai mult în relație cu modernismul și cu istoria. Pentru americani, criza modernității reprezintă, în mare măsură, „decăderea bătrânei Europe”. Mircea Cărtărescu, în *Postmodernismul românesc*, afirmă că diferența dintre optzeciști, „primii postmoderni”, și generațiile anterioare semnifică falia dintre două lumi: „lumea francofilă a costumului și a cravatei, a muzicii clasice, a sărutatului mâinii și a respectului pentru marile valori și, pe de altă parte, lumea pătrunsă de spiritul american, lumea hainelor de stradă, a muzicii rock, a pletelor, a culturii «populare», a emancipărilor de tot felul.”¹⁴ Această delimitare se reflectă cel mai clar în proză, care posedă o mare capacitate de absorbție și reflectare a tendințelor socio-culturale.

Cu toate că, geografic vorbind, ne aflăm în Europa, românii au adoptat atât postmodernismul european, cât și pe cel american, situație care se reflectă și în literatura noastră recentă. Pornind de aici, am trasat o linie de demarcație similară între proza postmodernă românească „filo-europeană” și cea „filo-americană”. Nu e neapărat o formulă de împărțire nouă, ci doar una exprimată în termeni geografici, pe care i-am considerat mult mai relevanți pentru ceea ce înseamnă cultură în epoca globalizării. Tot pe aceste coordonate geografice se dezvoltă, în general, și teoriile media, care plasează mereu în opoziție cultura europeană și pe cea americană.

În capitolul *Literatura postmodernă*, am evaluat „variantele de postmodernism” care influențează literatura română în prezent precum și noua paradigmă prozastică, mai ales în punctele ei de confluență cu teoriile și tehnologiile virtuale, cum ar fi hipertextualitatea sau literatura cyberpunk. La o privire de ansamblu, se poate constata că proza postmodernă românească a îmbrățișat o multitudine de formule, de la cele minimaliste, la cele mai elaborate ca structură și ambiții. Unii au ales să-și conserve propriul demers în „turnul de fildeș” al „culturii înalte”, alții au preferat să valorifice modalitățile mediatice în favoarea lor și a literaturii, inserându-le în toate treptele și momentele elaborării unei cărți, începând cu scrierea și până la promovarea ei. Cu toate acestea, coordonatele axiologice ale literaturii au rămas aceleași, chiar și sub tutela extrem de permisivă a postmodernismului. Corpusul de opere selectate pentru

¹⁴ Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*, Editura Humanitas, București, 2010, p. 364.

acest studiu a confirmat ipoteza filo-europenismului, respectiv filo-americanismului prozei românești. Un anumit tip de pragmatism estetic practicat de prozatori le-a adus acestora calificări diverse, de genul „stil american”, „scriitură americană” etc. De asemenea, un surplus de problematizare a determinat includerea altor autori în sfera de influență a nihilismului și negativismului ce caracterizează cultura europeană contemporană, însă aceste aspecte au fost percepute într-un mod mult mai nuanțat, în perspectivă tematică, stilistică și de viziune epică.

Literatura „virtuală”, „mediatică” nu merită a fi încorsetată în clasificări rigide, cronologice deoarece oferă variante mult mai interesante de asociere a scriitorilor (și textelor), variante care transcend diferențele de vârstă, de generație literară sau de ideologie. Astfel, cel mai „vechi” volum din acest corpus a apărut în 1985, iar cel mai nou în 2011. Și criticul Iulian Boldea pune sub semnul îndoielii statutul generațiilor literare în postmodernitate: „Ne întrebăm, astfel, cât de eficient, de pertinent din punct de vedere metodologic e conceptul de generație literară, azi, într-o eră a tuturor descentrărilor, a fracturilor și deconstrucției flagrante a paradigmelor culturale? Sunt de părere că, azi mai mult ca oricând, conceptul de generație literară are un înțeles cu totul relativ, o semnificație care nu poate fi, cu nici un chip, absolutizată, în ciuda existenței efective a unor scriitori ce se revendică de la același spirit ideatic, de la aceleași norme programatice, de la un similar mod de a cunoaște și înțelege lumea și literatura.”¹⁵ Prozatorii au fost aleși, într-o primă etapă, pe baza conexiunilor evidente care există între scrisul lor și fenomenul mediatic. Unii abordează tematici media, având, de obicei, o viziune critică la adresa cinismului mass-media și a presiunii pe care o exercită asupra individului-subiect, cât și asupra celui consumator de informație ori divertisment. Alți prozatori sunt scenariști, regizori, jurnaliști sau teoreticieni media, ocupații care își pun amprenta asupra formulei specifice și... magice a scrisului lor.

Capitolul dedicat prozei filo-europene debutează totuși cronologic, cu un „optzecist”. Scriitori aparținând acestei generații mizează, în proza lor, pe intertextualitate și efecte cinematografice, precum Ioan Groșan, în povestirile sale. Un portret realist al „omului din Est”, în mai multe întruchipări, în tonuri mai sumbre sau mai vesele realizează Ioan Groșan în romanul *Un om din Est* și Petre Barbu în *Dumnezeu binecuvântează America*. Personajele lui Petre Barbu

¹⁵ Iulian Boldea, http://www.observatorcultural.ro/Postmodernismul-romanesc.-Schita-recapitulativa*articleID_14453-articles_details.html

trăiesc și mor „românește”, tânjind la „visul american”. America nu a oferit spațiului european doar postmodernismul și cultura media, ci și „visul american”, care fascinează de aproape un secol conștiința planetară. Sistemul informațional, care permite conectarea instantanee la orice distanță de pe planetă, a adus America mult mai aproape și, în același timp, și fantasmale asociate ei. Acestea se regăsesc în „forme agravate” în Europa de Est, care se simte tot mai respinsă pe propriul continent. Petre Barbu reconstituie magistral portretul „omului din est”, hrănit întâi cu iluziile comunismului, iar apoi „sufocat”- ca „înotătorii în nisip” din roman - de himerele capitalismului. Acest tip de *Homo democraticus* (în expresia lui Pascal Bruckner) are obsesia visului capitalist, consumist, dar, în același timp, nu este capabil să facă față competiției dure a unui sistem de acest fel. În viziunea lui Pascal Bruckner, Europa are vocația „victimizării”, în timp ce Statele Unite au o obsesie față de poveștile de supraviețuire în situații imposibile. Europeanilor le place să-și etaleze rănilor, chiar să le amplifice, în speranța că lumea va avea, în cele din urmă, grijă de ei: „[...] visul suprem este de a deveni martir fără să fi îndurat vreodată altceva decât nenorocirea de a te fi născut”¹⁶ De aici derivă și o serie de „patologii postmoderne”, răspândite cu preponderență în est: paranoia, schizofrenia sau demența de care suferă și multe dintre personajele lui Petre Barbu. Aceleași tendințe escapistice, dar nu în sens geografic, le are și „omul din est” al lui Groșan. Personajele sale recurg la stări senzoriale sau imaginative preferate, menite să mascheze derizoriul existenței cotidiene. Aceste personaje nu sunt nici eroi și nici opusul acestora, anti-eroi, deoarece nu reprezintă imaginea într-o oglindă negativă a calităților extraordinare ale individului venerat ca și erou. Personajul „din est” pare a fi în zona de mijloc, a mediocrității și a blazării absolute.

O altă dimensiune a personajului est-european este cea marcată de trauma comunismului. Romanul lui Stelian Tănase e reprezentativ pentru apetitul memorialistic al scriitorilor, dar și al publicului, în primul deceniu după revoluție. *Playback* e scris prin prisma unei tehnici cinematografice și de televiziune aplicată unei întregi epoci. La Florina Ilis, în *Cruciada Copiilor*, asistăm, pe viu, la ciocnirea dintre „evul mediu” și „evul media” sub forma confruntării

¹⁶ Pascal Bruckner, *Tentația inocenței*, trad. de Muguraș Constantinescu, Editura Nemira, București, 1998, p. 133.

dintre „cruciații” inocenți și mass-media, perfidă și avidă, în mare măsură, de „carne mediatică proaspătă”.

Un discurs aparte în orizontul epistemic al studiilor culturale este cel feminist. În timp ce, în America, mișcarea feministă a mers mereu în progresie, chiar și cu pași mici, în Europa, în special, cea de est, „feminitatea postmodernă” reprezintă un regres al emancipării. „Nostalgia” pare a fi starea de grație în Europa: de câte ori se întâmplă un progres semnificativ, există „nostalgici” care doresc întoarcerea în trecut. Astfel de „nostalgici” vor să conserve și feminitatea în forma ei dintotdeauna: mamă, soție, fiică, muză, obiect de decor sau obiect de uz casnic și... cam atât. Femeia, eternul personaj secundar al istoriei și al literaturii, este astăzi ridicată în slăvi pe canalele media și tot acolo degradată în moduri fără precedent. Pe cât de strălucitoare e imaginea femeilor de pe copertile revistelor *glossy*, pe atât de respingătoare e fața misoginismului românesc și a regresului înregistrat de curentul feminist în România, cu participarea „generoasă” a mass-mediei.

Proza contemporană reflectă cu fidelitate această percepție distorsionată și fluctuantă a feminității și a feminismului în România. Mass-media a consacrat imaginea femeii-obiect, în paralel cu alte evoluții negative precum degradarea instituției familiei, pervertirea valorilor morale și confundarea erotismului cu pornografia. „Rapid, fără șovăire și - din păcate - fără înțelegerea subtililor mecanisme psihologice, socio-politice și juridice ale democrațiilor occidentale, se răspândește din ce în ce, se lățește și se insinuează în tot mai largi medii culturale românești: universitare, de presă, politice și așa mai departe mentalitatea conform căreia toate aceste lucruri - cum ar fi acceptarea diversității de toate felurile, protecția minorităților, de pildă a negrilor, drepturile homosexualilor etc. - n-ar fi decât niște prostioare americânești, cărora noi, europeni de veche stirpe, chiar dacă mai de la marginea de Est a Continentului, n-ar trebui să le dăm atenție, că prea sunt ridicole.”¹⁷ Și Ion Bogdan Lefter sesizează, așadar, o diferență importantă, cel puțin, în abordarea problematicii feministe, între continentul european și cel american, dând o notă de apreciere culturii americane.

Mircea Cărtărescu e, fără îndoială, un autor „de export”, tradus în multe limbi și cunoscut și apreciat mult dincolo de granițele României. Deși considerat un scriitor elitist și, în volume ca *Orbitor*, aproape inaccesibil, și-a exersat condeiul și pe tărâmul literaturii așa-zis „comerciale”,

¹⁷ Ion Bogdan Lefter, *Postmodernism. Din dosarul unei „bătălii” culturale*, Paralela 45, Pitești, 2000, p. 252.

cu un succes de public remarcabil. Volumele *De ce iubim femeile* (2004) și *Frumoasele străine* (2010) au fost pe lista de bestseller-uri a editurii Humanitas și l-au propulsat pe Cărtărescu în vizorul unui public mult mai larg decât cel compus din împătimiții de carte. Unii au considerat că este un compromis făcut de dragul popularității, alții că e, mai degrabă, o tentativă reușită, plină de naturalețe și umor, de a fi „un autor de duzină”. Între *Orbitor* și *De ce iubim femeile*, între obsesia absolutului și tentația „teluricului”, a popularității, eterna dilemă a „Luceafărului”, Mircea Cărtărescu rămâne o personalitate literară fascinantă. Dacă autorul volumului *De ce iubim femeile* pare, mai degrabă, un „nostalgic”, Cristina Nemerovski se impune, surprinzător pentru o autoare, cu o replică de un misoginism șocant, (desigur, prin ochii și vocea personajului principal masculin), inspirată de romanele lui Irvine Welsh. Cele două volume au totuși un punct comun, care se referă la strategiile de marketing ce le-au permis să atingă tiraje neobișnuite în peisajul literar românesc. Cartea de povestiri a lui Mircea Cărtărescu a fost publicată prima oară în foileton, în mai multe reviste, atât literare, cât și *glossy*. *Sânge satanic* a beneficiat de o promovare intensă în mediul virtual. Un truc de marketing este și titlul, „iubirea” și „femeile” din titlul lui Cărtărescu, precum și „satanismul” din titlul Cristinei Nemerovski funcționând ca un magnet pentru un anumit gen de public cititor.

Din punct de vedere tematic, proza filo-europeană stă sub semnul unui soi de fatalism cultural, așa cum stă, de fapt, și feminismul. Europa de Est are teribile neliniști metafizice, complexe „provinciale” și trăiește cu senzația de rol secundar privind cu invidie spre Vest. Ce îi lipsește cu desăvârșire prozei filo-europene, cel puțin din această selecție, este detașarea și pragmatismul caracteristice culturii americane. Mijloacele stilistice fie respectă strict instrumentarul postmodernist, în special, printr-un textualism obsesiv, fie folosesc nuanțe de ironie, de grotesc sau de fantastic integrate într-un ansamblu epic de tip realist. Proza din ambele categorii apelează deseori la un stil scenaristic, direct, la tehnica reportajului sau la efecte cinematografice. Aceste trăsături le recomandă pentru ecranizare sau dramatizare. Deci nu e deloc surprinzător că povestirea lui Ioan Groșan, *Caravana cinematografică*, a fost ecranizată, romanul *Dumnezeu binecuvântează America* a lui Petre Barbu a fost dramatizat cu un mare succes, iar *Cruciada copiilor* de Florina Ilis se pregătește să devină film.

În ultimul capitol, am propus o incursiune pe teritoriul prozei filo-americane, denumită astfel în virtutea unor trăsături care sunt încadrabile postmodernismului de tip american:

pragmatismul estetic, lizibilitate, dinamism, apropierea dintre literatură și jurnalism, apetența pentru scrierile non-ficționale, fraternizarea dintre autor și cititor, „desecularizarea conștiinței” (Peter L. Berger) prin revirimentul credințelor religioase de toate felurile și adoptarea ideilor New Age, obsesia integrării destinului individual în destinul națiunii, respingerea universalului și a transcendentului, obsesiile milenarist-apocaliptice, solipsismul. Acest capitol nu aduce doar o schimbare de orientare „literar-geografică”, ci include un tip de proză care pactizează cu „inamicul public numărul unu” al literaturii, cultura media. Unii scriitori au îmblânzit „dragonul” mediatic cu rezultate remarcabile în plan estetic, s-au adaptat foarte bine „noilor condiții de mediu și de media”, după cum îi îndemna Bogdan Ghiu.

Jurnalismul a încetat să mai constituie o activitate distinctă și a fost preluat de industriile divertismentului. Mai mult decât atât, versatilitatea jurnalismului îl aduce de multe ori în vecinătatea unor forme de literatură, precum romanul sau nuvela. Jurnalismul se convertește în literatură în *Lizoanca la 11 ani* a Doinei Ruști și literatura se transformă în jurnalism la Florin Lăzărescu, în *Trimisul nostru special*. O categorie distinctă de dimensiuni media recognoscibile în țesătura complicată a textului postmodern sunt cele de ordin social, imagini ale mutațiilor suferite de societate și multiplicare prin mijloacele de comunicare în masă. În primul rând, tot ce s-ar putea numi generic „știrile de la ora 5”, adică violență, criminalitate, sărăcie, degradare morală, boli, suferință. Doina Ruști consemnează, în stil jurnalistic, povestea tristă a unei fete de 11 ani care, fără voie, devine subiectul unei știri - bombă (*Lizoanca la 11 ani*). În *Trimisul nostru special*, ținta ironiei lui Florin Lăzărescu este presa tabloidă, care suferă de boala senzaționalismului. Însă titlul este semnificativ și într-o altă arie de sens, care ne relevă latura fascinației mistice a romanului.

Într-o altă zonă tematică, proza românească postmodernă exploatează obsesiile milenariste, conspiraționale și belicoase ce caracterizează cultura americană. Acestea sunt reluate, parodiate, deghizate în formule fantastice sau chiar fantasmagorice. De altfel, nici americanii nu prea mai iau în serios aceste obsesii, care au fost atât de mult ecranizate și simulate de mass-media, încât și-au pierdut valoarea de pericol real. Astfel, Petru Cimpoșu prevestește un „Armagedon” românesc, pe cât de vesel, pe atât de dramatic în *Christina Domestica și Vânătorii de suflete*, iar Răzvan Rădulescu, scenarist de valoare internațională, înscenează, într-

un basm postmodern fermecător numit *Teodosie cel Mic*, un război între pești și furnici care își dispută zone teritoriale din București.

„Proza mediatică” asimilează în cele mai intime structuri experiențele culturii imaginii. În *Videologia*, Ion Manolescu aduce în discuție această noțiune de „proză mediatică”, referindu-se nu doar la proza *cyberpunk* sau *steampunk*, ci și la cea *mainstream* aparținând unor scriitori precum Pynchon, Rushdie sau Coupland. Acest tip de text se bazează pe „un melanj de tehnici textual-scriptice” (intertextualitatea, meta-textualitatea etc.) și „multimediale” (interfațarea, translația, deschiderea de ferestre *pop-up* etc.) Proza mediatică „își reneagă condiția scriptică” și este precum o imensă imagine în mișcare, succesivă și simultană, ca un videoclip: „Ea se «citește» ca un *cine-verite* virtual ale cărui componente trăiesc hipnotic și empatic în coproprietatea dimensională a hyper-realității; din acest punct de vedere, proza mediatică reprezintă cea mai complexă formă de realism, bazată pe dizolvarea virtualului, potențialului și ipoteticului în *trăit*, fără cenzura unor determinări cauzale sau cronologice”.¹⁸ Dintr-un alt unghi de vedere, „proza mediatică” sau „virtuală” se referă la un spațiu ficțional ce reflectă un aspect foarte important al condiției omului în postmodernitate, și anume presiunea exercitată de mass-media asupra tuturor domeniilor vieții. Această nouă direcție prozastică este reprezentată în literatura română de autori precum Doina Ruști, Florin Lăzărescu sau Florina Ilis.

În capitolul filo-american, Adrian Oțoiu, Ion Manolescu și Mircea Cărtărescu formează un triunghi redutabil al prozei mediatică. Coordonatele acestui tip de proză, așa cum au fost ele teoretizate, clasificate și aplicate de Thomas Pynchon, sunt respectate cu fidelitate în romanele celor trei autori. Cu toate acestea, forța și frumusețea prozei de acest tip provine din interpretarea și nuanțarea personală dată acestor convenții narative, precum și din amprenta originalității fiecăruia dintre cei trei remarcabili scriitori. În *Coaja lucrurilor sau Dansând cu Jupuita*, Adrian Oțoiu întreprinde o echilibristică postmodernistă în „zone de interfață”, tentat mai mult de „coaja lucrurilor” decât de „miez”, romanul său cyberficțional fiind unul dintre cel mai interesante experimente românești ale literaturii noastre postdecembriste. Ion Manolescu, ferventul teoretician al textualității virtuale, propune în romanul său o „poetică a derapajului”, de rătăcire, dar și de regăsire în labirintul hiperrealității și al hipertextualității. *Derapaj* este scris într-o

¹⁸ Ion Manolescu, *Videologia. O teorie tehnoculturală a imaginii globale*, Editura Polirom, Iași, 2003, p. 141.

manieră complexă, labirintică, fractalică și foarte densă, jonglând cu o dexteritate uimitoare cu instrumentele stilisticii literare și domeniile științei.

Aceste romane mediatice au o trăsătură aparte fiind fascinate de ocultism, ezoterism și tehnici de modelare a conștiinței, promovate cu insistență de mass-media. Romanul *Orbitor* al lui Mircea Cărtărescu, lansat definitiv pe „orbita” marii literaturi românești, nu face excepție, dimpotrivă, pare să urmeze punct cu punct programul spiritual al mișcării New Age prin gnosticismul declarat și încrederea deplină în potențialul uman și natura sa divină. De altfel, mai sunt scriitori în acest studiu care procedează la o „desacralizare a sacrului”: Petru Cimpoeșu, cu personajul său Christina, „ipostaza feminină a unui Christ”¹⁹, care participă la ritualuri de tip Misa, ori Florin Lăzărescu, cel care îndrăznește să rescrie povești biblice, exprimându-și convingerea, (prin vocea personajului central), că Iisus e printre noi și am putea trece oricând, pe lângă el, pe stradă.

Dincolo de influențele și reverberațiile recunoscute de către acești autori care abordează subiecte apocaliptice sau conspiraționale de ordin planetar, cum este cazul lui Cărtărescu, cel care a admis că a scris *Orbitor* având drept model o structură asemănătoare cu cea a romanului *Curcubeul gravitației* de Thomas Pynchon, sursa de inspirație a acestor romane este în cinematografie. Fără îndoială că cei care încearcă să transfere acest tip de scenariu în literatură, mizează, mai mult sau mai puțin, pe atracția incontestabilă pe care o exercită subiectele de anvergură planetară asupra publicului larg. Cauzele acestei fascinații ar putea fi îndelung studiate și discutate, totuși un lucru este evident. În condițiile globalizării și a suprapopulării planetei, individul se simte minimalizat, redus la un profil de consumator și o pagină de facebook ce va trăi mai mult decât el, o particulă neglijabilă și ușor dispensabilă în imensul și aparent monstruosul mecanism social global. În măsura în care scriitorii reușesc, printre cataclisme naturale, războaie sau crize planetare, să surprindă grandoarea cu totul particulară a vieții, în toate formele sale, pariul cu literatura este câștigat și, dintr-un unghi de vedere, chiar și competiția cu filmele de „entertainment”.

Proza postmodernă românească mizează din plin pe tehnica mixajului în toate compartimentele creației: tematic, structural, stilistic. Una dintre rețetele favorite, nu neapărat

¹⁹ Mircea A. Diaconu, *Petru Cimpoeșu sau lumea ca spectacol*, în *Convorbiri literare*, 140, nr. 10, 2006, p. 39.

favorizate de autorii români, este cea a filmului polițist sau de aventuri. Romanele postdecembriste manifestă o tot mai pronunțată apetență pentru construcția de tip labirintic, care oferă multiple căi de acces, dar și de ieșire din labirint. Demersul cititorului este, simplu vorbind, unul de tip detectivistic, în măsura în care el posedă răbdarea, perspicacitatea și cunoștințele necesare pentru a citi semnele și indicațiile diseminate în structurile și în relieful contorsionat al textului. Se mai poate constata că proza românească postmodernă e, uneori, prea inflamată sau vanitoasă în privința justeții alegerilor sale, în special, a capacității de a menține constant interesul cititorului actual, blazat și impacient, pe parcursul a multe zeci și chiar sute de pagini, fie ele epice, lirice, eseistice, introductive, explicative etc.

Mulți dintre autorii selectați în cadrul acestui demers situează în prim plan ego-proza care, prin finețea detaliului și forța evocatoare, surclasează poveștile apocaliptice, conspirațiile, coșmarurile totalitare și „obsesiile totalității”. În acest amalgam tematic, își face uneori simțită prezența, timid, și romanul de dragoste. După cum dictează piața media, „sexul vinde”, dragostea, mai puțin. Totuși, un personaj feminin de reținut este Maria, modesta și, în același timp, fabuloasa iubită a lui Alexandru din *Derapaj*-ul lui Ion Manolescu. În schimb, tema sexualității, care nu se mai află acum sub amenințarea cenzurii, este etalată și explorată fără inhibiții, în cele mai intime detalii și cu un limbaj uneori șocant, mai ales la prozatorii „noului val”. Granița dintre moralitate și imoralitate a devenit tot mai flexibilă și se trasează în mod diferit, în fiecare „caz” literar. Sensul etic al unor propuneri tematice ar fi generat chiar de exhibarea celor mai abjecte și murdare aspecte ale subconștientului uman care, manifestate liber, sunt o pată umilitoare pe obrazul societății. E greu însă de stabilit cât este scop moral, dorință de exorcizare a tarelor societății, și cât este dorință de „rating literar”.

Virgil Nemoianu, în *O teorie a secundarului*, își exprimă neîncrederea în justețea etică a subsumării literaturii progresului politic. Desigur că societatea a exercitat întotdeauna o presiune asupra literaturii, în numele conformității cu „standardele necesității istorice predominante la un moment dat”, cu efecte clare asupra fabricanților de texte, imitatorilor și artizanilor. „Statura mai impozantă a scriitorului autentic denotă o identificare mai fidelă cu procesele și sensurile propriu-zise ale literaturii și duce, astfel, la o adversitate sporită și la întrebuițarea unor strategii

contra-progresiste și a unor semnale codificate”²⁰ Imaginarul literar contracarează și perturbă imaginile realității coordonatoare. Literatura, conștientă de statutul ei secundar, ilustrează, prin propriile mecanisme, rolul ei parazitar, dar și creator și indispensabil societății, afirmă Virgil Nemoianu. Așadar, literatura a avut întotdeauna un statut secundar, care nu a fost generat de concurența culturii media. Iată încă un argument care demonstrează că e cel puțin prematur să vorbim de moartea literaturii sau a culturii subminate de industria media. De altfel, însuși celebrul concept de „sfârșit al istoriei” a eșuat și a fost reconsiderat chiar de la fel de celebrul său promotor, Francis Fukuyama. În privința polemicii universal/global, subscriem la soluția propusă de Steven Connor, care desființează opoziția dintre cele două concepte arătând că globalizarea e administrativă, în timp ce universalitatea e a valorilor etice și a principiilor, mai necesare ca niciodată pentru menținerea echilibrului și funcționării imensului sat planetar.²¹

Literatura ultimelor decenii a fost prea puțin studiată, în România, din perspectiva contextului culturii media care, aparent, a transformat chiar și arta în produs de consum. Granița dintre cultura elitistă și cultura de masă a devenit tot mai fragilă în postmodernitate, iar artiștii postmoderni, din ce în ce mai mult, privesc mass media ca pe o temă fundamentală pentru creațiile lor. Iată cum caracterizează Mircea Cărtărescu proza de după '90, cu o formulă în care el însuși se regăsește: „Ficțiune generalizată, fantasmagorie erotică, mistică *New Age*, onirism, tehnici mediatice, *cyberpunk* — totul explodează în anii '90 într-o «veselă apocalipsă», care preface în țândări rigoarea intelectualistă a predecesorilor. Haosul ficțional al «noilor barbari» (de altfel, literați de rafinament și erudiție) va cere, de acum încolo, fie să regândim literatura din temelie, fie s-o lăsăm, pur și simplu, să trăiască.”²²

Privit în plan apropiat, peisajul prozei românești postdecembriste și postmoderne se dovedește mai interesant și mai ofertant decât am fi lăsați să credem de slaba mediatizare a literaturii. E adevărat că se promovează mediativ multe cărți, dar puțină literatură. Scriitorii din prezent sunt conectați la rețeaua literară globală, fie la postmodernismul european, fie la cel american, de fapt, pe cale să devină post-postmodernism. Conștienți de dominația culturii

²⁰ Virgil Nemoianu, *O teorie a secundarului*, trad. de Livia Szász Câmpeanu, Editura Univers, București, 1997, p. 148.

²¹ Steven Connor, *Cultura postmodernă. O introducere în teoriile contemporane*, trad. de Mihaela Oniga, Editura Meridiane, București, 1999, p. 342

²² Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*, Editura Humanitas, București, 2010, p. 457.

imaginii, autorii au început să se adapteze și să scrie pentru oamenii evului media. Astfel, tabloul mozaicat postmodernist al prozei românești din ultimele decenii e populat de personaje hiperbolizate, carnavalești, fantastice, dar și mituri „demitizate” și parodiate, de scene apocaliptice, catastrofale, conspirații planetare cu efecte din cele mai tragice sau mai comice, după caz, sau „apocalipse” personale, individuale, nu mai puțin copleșitoare. Discursul se menține, în general, în perimetrul convulsiv al postmodernității literare, dar apelează și la formule mai vechi, de tip realist, suprarealist sau naturalist. Indiferent de formula epică adoptată, proza românească își menține intactă finalitatea primordială, aceea de a investiga paradoxurile și resorturile naturii și condiției umane, finalitate pe care și-o asumă, cu fervoare și real talent și scriitorii interpretați în acest studiu.

Termenii cheie ai cercetării: postmodernism, cultura media, proza filo-europeană, proza filo-americană, proza mediatică, tehnici literare media, globalizare, consumism.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. BIBLIOGRAFIA OPEREI

- BARBU, Petre, *Dumnezeu binecuvântează America*, Editura Nemira, București, 1995
- CĂRTĂRESCU, Mircea, *De ce iubim femeile*, Editura Humanitas, București, 2004
- CĂRTĂRESCU, Mircea, *Frumoasele străine*, Editura Humanitas, București, 2010
- CĂRTĂRESCU, Mircea, *Orbitor. Aripa stângă*, Editura Humanitas, București, 2008
- CĂRTĂRESCU, Mircea, *Orbitor. Corpul*, Editura Humanitas, București, 2008
- CĂRTĂRESCU, Mircea, *Orbitor. Aripa dreaptă*, Editura Humanitas, București, 2008
- CIMPOEȘU, Petru, *Christina Domestica și Vânătorii de suflete*, Editura Humanitas, București, 2006
- GROȘAN, Ioan, *Caravana cinematografică și alte povestiri*, Editura Corint, București, 2005
- GROȘAN, Ioan, *Povestiri alese*, Editura ALLFA, București, 1999
- GROȘAN, Ioan, *Trenul de noapte*, Cartea Românească, București, 1989
- GROȘAN, Ioan, *Un om din Est*, Editura Tracus Arte, București, 2010
- ILIS, Florina, *Cruciada copiilor*, Editura Cartea Românească, București, 2008
- LĂZĂRESCU, Florin, *Trimisul nostru special*, Editura Polirom, București, 2005
- MANOLESCU, Ion, *Derapaj*, Editura Polirom, București, 2006
- NEMEROVSCHI, Cristina, *Sânge satanic*, Herg Benet Publishers, București, 2011
- OȚOIU, Adrian, *Chei fierbinți pentru ferestre moi*, Editura Paralela 45, Pitești, 1998
- OȚOIU, Adrian, *Coaja lucrurilor sau Dansând cu Jupuita*, Editura Paralela 45, Pitești, 2002
- RĂDULESCU, Răzvan, *Teodosie cel Mic*, Editura Polirom, București, 2006
- RUȘTI, Doina, *Lizoanca la 11 ani*, Editura Trei, București, 2009
- TĂNASE, Stelian, *Playback*, Editura Humanitas, București, 2008

II. BIBLIOGRAFIA CRITICĂ

A. CRITICĂ, ISTORIE ȘI TEORIE LITERARĂ

- BODIU, Andrei, *Mircea Cărtărescu - Monografie*, Editura Aula, Brașov, 2000
- BOLDEA, Iulian, *Scriitori români contemporani*, Editura Ardealul, Târgu-Mureș, 2002
- CĂLINESCU, Matei, *A citi, a reciti*, traducere de Virgil Stanciu, Editura Polirom, Iași, 2003
- CĂLINESCU, Matei, *Cinci fețe ale modernității*, traducere de Tatiana Pătrulescu și Radu Țurcanu, Editura Polirom, București, 2005
- CĂRTĂRESCU, Mircea, *Postmodernismul românesc*, Editura Humanitas, București, 1999
- CESEREANU, Ruxandra, *Gulagul în conștiința românească. Memorialistica și literatura închisorilor și lagărelor comuniste*, Editura Polirom, Iași, 2005
- CORDOȘ, Sanda, *În lumea nouă*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003
- CRĂCIUN, Gheorghe, *Competiția continuă. Generația '80 în texte teoretice*, Editura Vlasie, Pitești, 1994
- CRISTEA, Tudor, *De la clasici la contemporani*, Editura Bibliotheca Marcona, Târgoviște, 2008
- DOBRESCU, Caius, *Inamicul impersonal*, Editura Paralela 45, Pitești, 2001
- GHIU, Bogdan, *Eu, artistul. Viața după supraviețuire (cod de bare pentru viitorul monstruos al artei)*, Editura Cartea Românească, București, 2008
- GHIU, Bogdan, *Evul Media sau Omul terminal*, Editura Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2002
- GLODEANU, Gheorghe, *Dimensiuni ale romanului contemporan*, Editura Gutinul, Baia Mare, 1998
- HASSAN, Ihab, *The Dismemberment of Orpheus. Toward a Postmodern Literature*, Oxford University Press, New York, 1982
- HASSAN, Ihab, *The Postmodern Turn, Essays in Postmodern Theory and Culture*, State University Press, Ohio, 1987
- HUTCHEON, Linda, *Politica postmodernismului*, traducere de Mircea Deac, Editura Univers, București, 1997

- ILIS, Florina, *Fenomenul Science Fiction în cultura postmodernă. Ficțiunea cyberpunk*, Editura Argonaut, București, 2005
- KUNDERA, Milan, *Arta romanului*, traducere de Simona Cioculescu, Editura Humanitas, București, 2008
- LANDOW, George P., *Hypertext. The Convergence of Contemporary Critical Theory and Technology*, Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 1992
- LEFTER, Ion Bogdan, *O oglindă purtată de-a lungul unui drum. Fotograme din postmodernitatea românească*, Editura Paralela 45, Pitești, 2010
- LEFTER, Ion Bogdan, *Postmodernismul. Din dosarul unei „bătălii“ culturale*, Editura Paralela 45, Pitești, 2000
- LEFTER, Ion Bogdan, *Primii postmoderni: „Școala de la Târgoviște”*, Editura Paralela 45, Pitești, 2003
- MADSEN, Deborah, *Postmodernism: A Bibliography*, Editions Rodopi B.V. , Amsterdam-Atlanta, 1995
- MANOLACHE, Gheorghe, *Literatura de grad secund*, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2005
- MANOLESCU, Ion, *Noțiuni pentru studiul textualității virtuale*, Editura Ars Docendi, București, 2002
- MANOLESCU, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române, 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008
- MARINO, Adrian, *Introducere în critica literară*, Editura Tineretului, București, 1968
- McHALE, Brian, *Ficțiunea postmodernistă*, traducere de Dan H. Popescu, Editura Polirom, București, 2009
- MIHĂILESCU, Dan C., *Literatura română în postceaușism, II. Proza*, Editura Polirom, Iași, 2006
- NEGRICI, Eugen, *Iluziile literaturii române*, Editura Cartea Românească, București, 2008
- NEMOIANU, Virgil, *O teorie a secundarului*, traducere de Livia Szász Câmpeanu, Editura Univers, București, 1997
- OȚOIU, Adrian, *Trafic de frontieră. Proza generației '80. Strategii transgresive*, Vol I, Editura Paralela 45, Pitești, 2000

OȚOIU, Adrian, *Ochiul bifurcat, limba sașie. Proza generației '80. Strategii transgresive*, Vol II, Editura Paralela 45, Pitești, 2003

PETRAȘ, Irina, *Literatura română contemporană. Prelungiri*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2010

PETRESCU, Liviu, *Poetica postmodernismului*, Editura Paralela 45, Pitești, 1996

SIMION, Eugen, *Scriitori români de azi*, vol IV, Editura Cartea Românească, București, 1989

SOVIANY, Octavian, *Textualism, postmodernism, apocaliptic*, vol II, Editura Pontica, Constanța, 2001

ȚEPOSU, Radu G., *Istoria tragică & grotescă a întunecatului deceniu literar nouă*, Editura Eminescu, București, 1993

URIAN, Tudorel, *Proza românească a anilor '90*, Editura Albatros, București, 2000

B. LUCRĂRI GENERALE

BARI, Ioan, *Probleme globale contemporane*, Editura Economică, București, 2003

BAUDRILLARD, Jean, *America*, traducere de Alina Beiu-Deșliu, Editura Paralela 45, Pitești, 2008

BAUDRILLARD, Jean, *Paroxistul indiferent*, traducere de Bogdan Ghiu, Editura Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2001

BAUDRILLARD, Jean, *Simulacre și simulare*, traducere de Sebastian Big, Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2008

BAUDRILLARD, Jean, *Societatea de consum: mituri și structuri*, traducere de Alexandru Matei, Editura Comunicare.ro, București, 2005

BAUMAN, Zygmunt, *Globalizarea și efectele ei sociale*, traducere de Marius Conceatu, Editura Antet, Filipeștii de Tîrg, 2005

BECK, Ulrich, *Ce este globalizarea?*, traducere de Ida Alexandrescu, Diana Popescu, Editura Trei, București, 2003

BERGER, Peter L., *The Descularization of the World*, Ethics and Public Policy Center, Washington, D. C., 1999

- BRUCKNER, Pascal, *Tentația inocenței*, traducere de Muguraș Constantinescu, Editura Nemira, București, 1998
- CONNOR, Steven, *Cultura postmodernă. O introducere în teoriile contemporane*, traducere de Mihaela Oniga, Editura Meridiane, București, 1999
- CONSTANTINESCU, Mihaela, *Cultura în epoca post-umanismelor*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2006
- CONSTANTINESCU, Mihaela, *Forme în mișcare: Postmodernismul*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999
- CONSTANTINESCU, Mihaela, *Post/postmodernismul: Cultura divertismentului*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001
- COTTON, Bob & RICHARD, Oliver, *Understanding Hypermedia. From Multimedia to Virtual Reality*, Phaidon Press, London, 1994
- DE LA DEHESA, Guillermo, *Învingători și învinși în globalizare*, Editura Historia, București, 2007
- DOBRESCU, Paul, BÂRGĂOANU, Alina, *Mass media și societatea*, Editura Comunicare.ro, București, 2003
- DRIMBA, Ovidiu, *Istoria culturii și civilizației*, Ed. SAECULUM I.O., București, 2007
- FUKUYAMA, Francis, *Sfârșitul istoriei și ultimul om*, traducere de Mihaela Eftimiu, Editura Paideia, București, 1994
- FUKUYAMA, Francis, *Viitorul nostru post-uman: Consecințele revoluției biotehnologice*, traducere de Mara Rădulescu, Editura Humanitas, București, 2004
- GHEORGHE, Virgiliu, *Revrăjirea lumii sau de ce nu mai vrem să ne desprindem de televizor*, Editura Prodromos, București, 2006
- HASSAN, Ihab, *The Right Promethean Fire: Imagination, Science and Cultural Change*, University of Illinois Press, 1980
- KELLNER, Douglas, *Cultura media*, traducere de Teodora Ghiviriză și Liliana Scărlătescu, Institutul European, Iași, 2001
- LIPOVETSKY, Gilles, *A treia femeie*, traducere de Radu Sergiu Ruba și Manuela Vrabie, Editura Univers, București, 2000

LEVI-STRAUSS, Claude, *Antropologia structurală*, traducere de J. Pecher, Editura Politică, București, 1978.

LYON, David, *Postmodernitatea*, Editura DU Style, traducere de Luana Schidu, București, 1998

LYOTARD, Jean Francois, *Condiția postmodernă*, traducere de Ciprian Mihali, Editura Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2003

MANOLESCU, Ion, *Videologia. O teorie tehnoculturală a imaginii globale*, Editura Polirom, București, 2003

MARCUSE, Herbert, *One-Dimensional Man*, Beacon Press, London and New York, 1991

MOSCOVICI, Serge, *Epoca maselor*, traducere de Diana Morărașu și Maria Mariana Mardare, Editura Institutul European, Iași, 2001

MOULTHROP, Stuart, *You say you want a revolution? Hypertext and Laws of Media*, University of Texas at Austin, 1991

NIETZSCHE, Friedrich, *Dincolo de bine și de rău*, traducere de Francisc Grünberg, Editura Humanitas, București, 1992

NIETZSCHE, Friedrich, *Voința de putere*, traducere de Claudiu Baci, Editura Aion, Oradea, 1999

PATAPIEVICI, Horia Roman, *Omul recent*, Editura Humanitas, București, 2008

POP, Doru, *Introducere în teoria media*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002

RACHIERU, Adrian-Dinu, *Globalizare și cultură media*, Editura Institutul European, Iași, 2003

RITZER, George, *McDonaldizarea societății*, traducere de Victoria Vușcan, Editura Comunicare.ro, București, 2003

RUȘTI, Doina, *Mesajul subliminal în comunicarea actuală*, Editura Tritonic, București, 2005

STREITMATTER, Rodger, *Sexul vinde*, traducere de Irina Popa, Editura Tritonic, București, 2006

TOFFLER, Alvin, *Al treilea val*, traducere de Georgeta Bolomey și Dragan Stoianovici, Editura ANTET XX PRESS și LUCMAN, București, fără an de apariție

TOFFLER, Alvin, *Război și anti-război*, traducere de Mihnea Columbeanu, Editura Antet, Filipeștii de Târg, 1995

ZECA-BUZURA, Daniela, *Totul la vedere. Televiziunea după Big Brother*, Editura Polirom, Iași, 2007

C. LUCRĂRI PUBLICATE ÎN PERIODICE

ALDULESCU, Radu, *Înainte și după „Orbitor”*, în *Viața românească*, nr. 5, mai 2008

BĂICUȘ, Iulian, *Coaja literaturii sau dansând cu lucrurile*, în *România literară*, 30, nr. 34, 27 august 1997

BÂRNA, Nicolae, *„Neocărtărescianismul” dezamăgitor sau Marele Român absent*, în *Cultura*, nr. 4 / 1 februarie 2007

BORBELY, Ștefan, *Cruciada copiilor*, în *Apostrof*, 17, nr. 3, 2006.

BUDAC, Alexandru, *Coji, carcase, croserii*, în *Orizont*, nr. 11, noiembrie 2005

BURȚA-CERNAT, Bianca, *Ce se știe despre trimisul nostru special*, în *Observator Cultural*, 6, nr. 45-46, 2006

CERNAT, Paul, *România virtuală și metaficțiunea paranoică*, în *22 [Douăzeci și doi]*, 17, nr. 872, 2006, Supl. Bucureștiul Cultural, 6, nr. 22, 2006

CESEREANU, Ruxandra, *O trilogie gnostică și fractalică*, în *Steaua*, nr. 9 / 2007

CHIVU, Marius, *Jupuirea lumii*, în *Dilema Veche*, nr. 393 / 25-31 august 2011

CISTELECAN, Al., *Parabola Groșan*, în *Vatra*, nr. 7, iulie 1996

CORDOȘ, Sanda, *Româniada*, în *Vatra*, 33, nr. 1-2, 2006

CORDOȘ, Sanda, *Un (alt) roman împotriva memoriei*, în *Vatra*, 33, nr. 8, 2006

CREȚU, Bogdan, *Derapaj la firul ierbii*, în *Observator cultural*, nr. 97 (354), 11-17 ianuarie 2007

CRISTEA, Valeriu, *Talentul romancierului*, în *România literară*, 14 nov. 1985

CRISTEA-ENACHE, Daniel, *Levantul pe orizontală*, în *Adevărul literar și artistic*, 6, nr. 360, 1997

CRISTEA-ENACHE, Daniel, *Orbitor - aripa convenabilă (III)*, în *Adevărul literar și artistic*, 8, nr. 489, 1999

CUBLEȘAN, Victor, *Romanul ca o aripă de fluture*, în *Steaua*, 48, nr. 4-5-6, 1997

DIACONU, Mircea A., *Petru Cimpoeșu sau lumea ca spectacol*, în *Convorbiri literare*, 140, nr. 10, 2006

GLODEANU, Gheorghe, *Ioan Groșan și provocările romanului*, în *Nord Literar*, nr. 7-8 (86-87), iul. - aug. 2010.

GLODEANU, Gheorghe, *Un Dedal postmodern*, în *Nord Literar*, nr. 4(59), aprilie 2008

GOLDIȘ, Alex, *Un reportaj metafizic*, în *Steaua*, 57, nr. 10-11, 2006

HURUBĂ, Dumitru, *Un roman din lumea de azi*, în *Vatra veche* 5, 2012

IOANID, Doina, *Conviețuiesc cu personajele mele*, interviu cu Petre Barbu, în *Observator cultural*, an. 12, 24-30 nov 2011, no. 344 (602)

IOVĂNEL, Mihai, *Irish cream*, în *Adevărul literar și artistic*, 14, nr. 760, 2005

IOVĂNEL, Mhai, *Poveste în ilegalitate*, în *Cultura*, 2, nr. 50, secțiunea *Cultura literară*, 30 nov. 2006

MANOLESCU, Nicolae, *Cea mai gravă boală a tranziției*, în *România literară*, nr. 36, 8 septembrie 1999

MIHĂIEȘ, Mircea, *Interviu cu Mircea Cărtărescu*, în *Orizont*, nr. 1, 1999

MIHĂIEȘ, Mircea, *Interviu cu Ioan Groșan, Romancierul ca zugrav, faianțar și arhitect*, în *Orizont*, nr.4/2010, p. 4.

MOLDOVAN, Rareș, *Elefantul din cameră*, în *Vatra* nr. 9, 2006

MORARU, Cornel, *Un roman mediatic*, în *Vatra*, 27, nr. 11, 1999

NĂSTASE, Răzvan Mihai, *Derapaje controlate*, în *România literară*, nr. 49 / 7 decembrie 2006

OLIVOTTO, Alexandra, *NU*, în *România literară*, 38, nr. 40, 2005

OȚOIU, Adrian, *Nimic cald, nimic tactil, nimic erotic*, în *Orizont*, Nr. 11, noiembrie 2005

PERȘA, Dan, *De la geneză la clonare*, în *Ateneu*, 43, nr. 8, 2006

POP, Ion, *Cruciada inocenței*, în *Verso*, 1, nr. 1, 2006

POPA, Constantin M., *România "Evului Mediu"*, în *Ramuri*, nr. 1-2, 2006

PRUTEANU, George, *Un roman supra- și hiper-realist*, în *Dilema*, 5, nr. 221, 18 aprilie 1997

SORA, Simona, *O epopee eroi-mistico-satirică*, în *Dilema Veche*, nr. 98 / 2 decembrie 2005

ȘTEFĂNESCU, Alex., *Debut strălucit*, în *România literară*, 29, nr. 13, 3-9 aprilie, 1996

STURZA, Cătălin, *Pământul de mijloc – de la marginea hărții, în dreapta și în jos*, în *Cultura*, nr. 61, secțiunea Cultura literară, 1 martie 2007

TERIAN, Andrei, *Teodosie cel Mic și Răzvan cel Mare*, în *Cultura*, nr. 55, secțiunea Cultura Literară, 18 ianuarie 2007

TOMUȚĂ, Sorin, *Psihoze apocaliptice*, în *Orizont*, serie nouă, anul VII, nr. 1/1367, ian. 1996